

Jan Cornellis en Martjen Doekes op de Heerumaheerd

Opgegroeid in het Onderwierum van koopman Hillebrand en dominee Oortman, zal Jan Cornellis later wegtrekken naar Bierum. Met het huwelijk van Jan Cornellis met Martjen Doekes komt een moeder van de nazaten van Steendam in beeld. Deze weduwnaar heeft uit haar eerste huwelijk een kind, Grietje geheten, en een boerderij, de Heerumaheerd aan de Hereweg te Bierum. Samen met Jan zet ze het meierschap voort op het boerenbedrijf van haar eerste echtgenoot, Derk Menkes. En het gezin wordt uitgebreid. Jan Cornellis en Martje krijgen samen een zoon, Kornellijs Jans. De dochter uit haar eerste huwelijk, Grietje Derx, zal samen met haar echtgenoot Harmen Heepkes en alle andere partners in hun samengestelde huwelijk de Heerumaheerd binnen de familie houden. En zoon Kornellijs zal net als zijn vader meier worden op een groot boerenbedrijf door een rijke boerendochter te huwen.

Jan Cornellis

Jan Cornellis, de zoon van Cornellis Jans van Steendam, doet op 10 december 1680 na *ondersouckinge en onderwijsinghe* belijdenis van zijn geloof en wordt dan aangenomen als lid van de gemeente te Onderwierum. Het onderwijs en onderzoek zal plaatsgevonden hebben voor de kerkenraad, bestaande uit vermoedelijk drie mannen. Eén daarvan was zijn eigen vader, die sinds 4 februari 1672 *arm-voogt* was. Dan was er nog diaken Jan Warners, gehuwd met Marretien Everts van Stedum. Warners, van beroep ‘meester’ of gekwalificeerd vakwerksman (mogelijk schoenmaker), was al *armvoogt* sinds 15 mei 1670. En uiteraard maakte dominee Oortman deel uit van de raad van de kerk. Het onderwijs en onderzoek stemde de kerkenraad positief.

Werd ook toen belijdenis gedaan voor de gemeente? Op 10 december 1680 wordt Jan lid van de gemeente in volle rechten en plichten, en dat zal een bijzonder moment zijn geweest voor vader en diaken Cornellis Jans van Steendam, de familie en de gemeente. In deze dienst werd ook *Griette Eijsses huisvrouw van Elias Harmens*¹ als lid van de gemeente *angenomen*. Het loopt inmiddels tegen het einde van het jaar, het jaar waarin schoolmeester Garbrant Berents in het huwelijk trad. Meester Berents had zijn ja-woord gegeven aan Martje Simens uit het nabijgelegen Bedum, op 20 juni in de kerk te Onderwierum. Onbekend is wie de moeder is van Jan en hoe groot het gezin was waaruit hij kwam, of wat zijn geboortedatum of doopdatum was. Omdat hij in 1680 belijdenis deed, zal zijn geboortedatum mogelijk omstreeks 1655 zijn geweest. Als de doop in Onderwierum is geweest, zal dat zijn met het dan net nieuw in 1651 aangeschafte doopvont, nu nog te vinden in de kerk te Onderdendam.



¹ In die tijd kwam vaker dan nu voor dat pas op latere leeftijd belijdenis werd gedaan. Griette Eijsses uit Warffum en Elias Harms uit Onderwierum waren gehuwd te Onderwierum op 7 augustus 1670. Was zij op 17 juni 1666 eerder te Warffum gehuwd met Peter Sijwerts? Griette overleed op 28 Junij 1681. Wanneer een Eise Eisens van Groningen op 10 november 1698 huwt met een Annegijn Stevens van Groningen, wordt van haar gezegd dat ze werd ‘geassisteerd met haer voormondt Elias Harmens’. Is dit dezelfde Elias? En in 1697 en 1701 huwen te Onderwierum een Harmen Elias resp Derk Elias; zijn dit twee zonen?

Jan heeft in elk geval één broer, genaamd Hillebrand. De vader van Jan was nauw bij de kerk te Onderwierum betrokken, eerst als diaken en sinds 1681 als ouderling. Sinds 1667 was Francois Boudron predikant te Onderwierum. Hij zou er blijven tot zijn overlijden in 1714. Vanaf 1686 vormde de gemeente te Onderwierum weer een combinatie met de gemeente van het op zichtafstand gelegen Westerdijkshorn. Niet duidelijk is wanneer Cornellis Jans is overleden. Vermoedelijk was zijn zoon Jan toen al dertig, of ouder. Want vader Cornellis Jans wordt in 1684 nog genoemd in het kasboek van Jacob Hillebrands, koopman te Onderwierum. Jan heeft ook meegemaakt dat zijn broer Hillebrand belijdenis deed op 6 juni 1684. Jan woonde ongetwijfeld nog thuis, het zou nog tot 1693 duren voor hij zijn vrouw gevonden zou hebben. Enkele maanden na de belijdenis van Jan Cornelis werd de gemeente getroffen door het overlijden van de vrouw van dominee Oortman. Willemijna Jans ontslaapt op 23 juli 1681. Het verdriet zal groot geweest zijn. Niet alleen was Antonius Oortman nog geen twee jaar geleden met haar gehuwd. Maar het was zijn tweede vrouw die hij naar het graf moest brengen na een kort huwelijk. Met Gesijna Pijrsema, zijn eerste vrouw, was hij nog geen zeven maanden gehuwd geweest, in 1677.

De aanstaande schoonfamilie Menkes

Martje Doekes was weduwe, en moeder van een dochter, genaamd Grietje Derx. Van Martje en haar familie is weinig bekend. Mogelijk is er een zus Trijnje² en een broer Derk³. Martje was eerder gehuwd geweest met Derck Menkes, een zoon van Menke Lubberts en Geertie. Deze Derck had samen met Martje het bedrijf van zijn ouders overgenomen in 1683. Het ging om de Heerumaheerd, een familiebedrijf met 55 grazen land, onder Bierum bij Nienclooster. Niet alleen de ouders van Derck Menkes, ook zijn grootouders zaten al op dit bedrijf. In 1602 had grootvader Lubbert Peters samen met grootmoeder Ewele dit bedrijf overgenomen van Taecke Peters, die het na de reductie in 1595 had verworven. Grootvader Lubbert huurde het bedrijf in 1602 voor een periode van zes jaar. In 1608, 1614 en 1620 wordt het huurcontract steeds door hem verlengd. In 1626 is grootvader Lubbert Peters inmiddels overleden, grootmoeder Ewele zet echter het huurcontract voort, en verlengd in 1632 en 1638 het contract opnieuw. In 1642 neemt zoon Mencke met zijn vrouw Geertien het bedrijf over. Mencke Lubberts en Geertien krijgen een zoon, Derck. Na het overlijden van Mencke Lubberts hertrouwt Geertien in 1654 met Jacob Toppen. Wanneer moeder Geertien in 1683 het bedrijf over doet aan haar zoon Derck Menkes heeft ze minstens 41 jaar op het bedrijf gewoond. Het is mooi geweest.

² DTB Bierum: Trijnje Doekes is lidmaat in 1705, 1710 en 1718; is overleden in 1720

³ Bij Spanheim, via den Braber, wordt een Derk Doekes vermeld. De tweede regel betreft de registratie uit 1755, de eerste regel de registratie uit 1721

Lesterhuis

74 3/4 d. =Doeke Derks en Ike

Hi.69 (K.443) Derk Doekes en Frouke Egberts

Zijn zoon Doeke Derks van Bierum huwt in 1711 met IJke Fokkes van Woldendorp. Bij het huwelijk van Aike Freerks Vos en Martjen Cornellis is hij getuige als *halve neef* (is achterneef, kleinzoon van broer van oma)



Detail uit de kaart *Prov. Groningae et Omlandiae tabula : Geographische beschrijvinge van de Pr. stad Gron. en Oml. : vervattende in sich alle heerlijkheden, fortressen, dorpen, adelycke ende considerabele huysen : met de wapens van de voornaemste ende gequalificeerste adeldom der opgemelte provincie*. Naet leven afgeteeckent door de gebroederen W. en F. Conders van Helpen [Coenders van Helpen] ; Cornelius Appeus sculpsit, 1675-1680

Zoon Derck Menkes neemt samen met zijn vrouw Martje Doekes het ouderlijk bedrijf over in 1683. Vermoedelijk ligt de huwelijksdatum ook rond die tijd. Derck en Martje hebben niet lang samen boer op de Heerumaheerd kunnen zijn. Want voor juli 1693 is Derck overleden. Martje blijft achter als weduwnvrouw, samen met hun dochter Grietje Derx. Van Martje Doekes is niet veel bekend. Ze zal gezien de huwelijksdatum rond 1660 geboren zijn. Door haar huwelijk met Derck was ze meierse geworden van de Heerumaheerd. Zij had een dochter en een boerenbedrijf met 55 grazen grond. Martje huwde opnieuw, met Jan, zoon van Cornellis Jans van Steendam uit Onderwierum. Daarmee wordt zij de oudste met naam bekende moeder van vele nazaten met de naam Steendam.

Het huwelijk met Martje Doekes

Het huwelijk van Jan Cornellis Steendam en weduwe Martje Doekes werd te Onderwierum afgekondigd, waar Jan Cornellis woonde. Gebruikelijk was dat zowel in de gemeente waar de bruidegom als de gemeente waar de bruid woonde het huwelijk werd afgekondigd, meestal op drie achtereenvolgende zondagen. De huwelijksvoltrekking zelf heeft waarschijnlijk in Bierum plaatsgevonden. Omdat de DTB in Bierum voor de huwelijken pas beginnen in het jaar 1705 is de huwelijksluiting of de aankondiging daar niet terug te vinden. Bij de beschrijving te Onderwierum van de afkondiging op 30 juli 1693 wordt weduwe Martje aangeduid als *de*

*deuchtsame*⁴. Van Jan wordt bij Spanheim gemeld dat hij door zijn huwelijk samen met Marretie in 1694 eigenaar wordt van 55 grazen land onder Bierum bij Nienclooster.

Uit het huwelijk van Marretie Doekes met Jan Cornellis werd hun zoon Kornellijs Jans geboren, waarschijnlijk in 1694 of 1695⁵. Zijn er meer kinderen dan de genoemde Kornellijs geboren? Wanneer we veronderstellen dat Martje niet lang ongehuwd is geweest, dan heeft haar tweede huwelijk mogelijk meer dan 10 jaar geduurd⁶. Dan ligt het voor de hand om te denken dat er meer kinderen geboren zijn. Martje overlijdt in 1714 in Bierum, zo staat vermeld in de Dtb van Bierum, in de lijst van degenen die Ds Francois Buning aantreft als lidmaten van de gemeente. Hoe oud ze dan is? Ongetwijfeld ouder dan 50, de leeftijd die ze zou hebben wanneer ze 19 jaar was bij haar eerste huwelijk in 1783.

De rode boter van de Heerumaheerd

Zo komt Jan Cornellijs met zijn vrouw Martje Doekes te wonen op de Heerumaheerd. Over de bewoners is de nodige informatie al gegeven, afkomstig van met name de Spanheim-registers⁷. Ook de provincieatlas van Siemens⁸ geeft informatie over de huurders van provinciegoederen. Verder is veel informatie te vinden in het Bierumer Boerderijen Boek. Daarbij werd geregeld dat een jaarlijkse rente van twee tonnen rode boter uit deze heerd naar Willem Clant⁹ zouden gaan. Willem droeg deze rente over aan Het Fraterhuis te Groningen. Tussen 1469 en 1594 is de eigendom van De Heeruma Heerd blijkbaar gesplitst. Het zuidelijke stuk kwam in het bezit van het klooster Rozenkamp, ook wel Nijenklooster genoemd, te Jukwerd/Krewerd.

⁴ Zie DTB Onderwierum, bij [Den Braber](#)

⁵ De geboortedatum zal liggen na de huwelijksdatum van zijn ouders in augustus 1693. Gezien de belijdenis op 23 september 1714 zal de geboortedatum voor 1696 zijn geweest.

⁶ Immers, Martje Doekes huwde in 1693 met Jan Cornellis, en ze huwde in 1706 met Isebrant Willems. Wanneer ze kort daarvoor voor de tweede maal weduwe is geworden, heeft het huwelijk dus ongeveer 10 jaar geduurd.

⁷ De hierna volgende tekst is te vinden bij Den Braber, voornoemd:

Lubbert Pieters wed: Ewele gebr: 55 gra: daar uit sij jaarlijx moet betalen 1/4 rode boter an het Fraterhuis binnen Groningen

Ao:1642 de soon Menke Lubberts en Geertie

Ao:1654 de wed: Geertie getr: an Jacob Toppen

Ao:1683 Derck Menkens en Marretjen [Doekes]

Ao:1694 Jan Cornelis en Marretie [Doekes]

Ao:1716 Harmen Heepkes getr: an de dogter van Jan Cornelis, Geertie Dirix

⁸ In de atlas worden de huurders van Stads-, Ommelander- en Provincie-goederen in 1721 en 1755 genoemd. Zie 'Toelichting bij de Historische Atlas van de Provincie Groningen', B.W.Siemens, 1972, uitg. Wolters. Daaruit onderstaande twee regels, uit 1721 en 1755, geciteerd via Den Braber:

55 g. =Harm Heepkes en Grietje [Dirix]

NK.1 Sjabbe Rotmers en Grietje Waalkes

⁹ Enkele jaren hiervoor, op 6 juni 1463, de 'maendages na Pinxterachten' had Willem Clant nog een aanklacht tegen Ebbe Sluchtinge ingediend, met als gevolg dat 'Burgemeesters, raad en hoofdmannen in Groningen dagen Ebbe Sluchtinge op de warf naar aanleiding van een klacht van Willem Clant over een doem door hem gewezen tussen Willem voornoemd en Dydeke te Godlinse.' Zie regestenlijst bij Groninger Archieven.



Deze 55 grazen behuist land met het bijbehorende Hoge Huis (zie illustratie uit BBB p454) van het betreffende bedrijf te Bierum werd de domicilie van Jan Cornellis. De Heeruma Heerd¹⁰ was één van de drie edele heerden die volgens de clauwboeken te Bierum te vinden waren. De Heeruma Heerd en de daarbij behorende rechten kwamen in 1469 in het bezit van Ebbe Sluchtinge¹¹. Ergens na 1469 wist het Nijenklooster het zuidelijke deel van de Heerumaheerd bij Bierum te verkrijgen (die vervolgens gesplitst werd), waarover ze rente moest betalen aan het Fraterhuis in Groningen. Na de reductie in 1594 inde de provincie de jaarlijkse huursom, bestaande uit een kwart tonnetje¹² rode boter, ook wel weide-boter genoemd. Op Sint Jacobi, 25 juli van elk jaar, moest deze boter als een soort grondrente betaald worden aan het Fraterhuis¹³ te Groningen.

Bij de Reductie werd het klooster geconfisqueerd en gesloten en in 1597 werden de gebouwen afgebroken. Het kloosterterrein heeft een omvang gehad van ongeveer 200 bij 175 meter. Dit is nog terug te zien in de huidige percelering. Met de bouw van het klooster zullen de wierden

¹⁰ De Heerumaheerd is een van de grootste boerderijen binnen de bebouwde kom van Bierum en bestond uit een woonhuis met daaraanvast een schuur en bijschuur. Er bevond zich op het - niet omgracht- erf een grote zoetwaterdobbe. Het woongedeelte van de oude boerderij bestaat nog steeds en staat bekend als het Hoge Huis. De ligging van de bekleemde, behuiste 55 grazen bleef gedurende de periode 1595-1968 vrijwel onveranderd. De meier kocht in 1968 de eigendom, die 374 jaar op het land had gerust.

¹¹ Ebbe Sluchtinge, getrouwd met Wije, komt herhaaldelijk voor in de jaren 1446-1479, meestal in de omgeving van Bierum. In 1455 is hij kerkvoogd in Garsthuizen. In 1465 staat Ebbe Sluchtinge de helft van de Fraylemaheerd af aan Aywet en Duiert Alberda in ruil voor landerijen in de buurt van Bierum.

¹² Rode boter of weideboter. Een tonnetje stond gelijk aan 160 kg, het ging dus om ongeveer 40 kg.

¹³ Het Fraterhuis stond op de plaats van het latere Prinsenhof gelegen achter de Martinitorren in Groningen. In 1436 werd hier een plek voor De Broeders des gemenen levens opgericht. Deze broeders zijn gericht op moderne devotie: praktische vroomheid met nadruk op individuele geestelijke ontwikkeling; met een boekje in een hoekje. In 1450 wordt ook een zusterhuis in Groningen gesticht. Nadat de Broederschap in 1578 is ontbonden blijft het fraterhuis nog bestaan tot 1586. Dat betekent dat de betaling van rode boter of niet meer plaats vond of overgedragen was aan een andere instelling.

waarschijnlijk zijn aangetast. De omliggende gronden werden onderdeel van het corpus (kloostergronden). In 1204 werd er een oratorium (gebedsruimte; houten kapel) gewijd door bisschop Otto van Münster en trokken de monniken er vanuit het Oldenklooster, klooster Feldwerd, heen onder leiding van hun abt Reindo om na een nacht weer te vertrekken. Emo bleek namelijk een eigenzinnig persoon, waarmee moeilijk viel samen te werken. Twee pogingen om er een kloostergemeenschap te vormen mislukten en het leidde vervolgens een paar jaar een kwijnend bestaan met slechts enkele monniken, alvorens Emo's geleerde neef Emo van Bloemhof, pastoor te Huizinge, ging zich ermee ging bemoeien. Beide Emo's sloten vervolgens een overeenkomst en gingen verder als dubbelklooster bij de Premonstratenzers.



Het Hoge Huis voor de Tweede Wereldoorlog. Het rechtergedeelte van de woning is het woongedeelte van de oude boerderij. Het dateert volgens monumentenzorg uit de 2e helft van de 18e eeuw.

Eerst was de landhuur min of meer variabel, maar de hoeveelheid af te dragen boter bleef steeds hetzelfde. Later hoefde de boter niet meer in natura geleverd te worden. Zij mocht tegen een bepaald bedrag verrekend worden. De toenmalige meier kocht in 1876 de grondrente van veertig kilogram boter aan de Nederduitsch Hervormde gemeente van Groningen voor f 1.075,- af. Ook vanuit andere heerden werd een dergelijke belasting betaald. De meiers van de Brammingaheerd moesten gedurende de periode van 1483 tot 1902, dat is dus meer dan 400 jaar, jaarlijks een halve ton rode boter aan het St. Anne of Mepsche gasthuis te Groningen afdragen. Dit gasthuis gesticht in 1497 bestaat nog steeds. De verplichting boter te leveren, die later werd omgezet in een som gelds, werd in 1902 door de toenmalige meier Abel Geerts Bakker afgekocht voor f1.815,-.

De opvolging op het bedrijf

Martjen Doekes overleeft niet alleen haar eerste man. Ook haar tweede man, Jan Cornellijs, ook wel Jan Cnellis genoemd, overlijdt en Martjen trouwt een derde keer, nu met Isebrant Willems, afkomstig uit Geefsweer, op 1 augustus 1706. Ruim zeven maanden later, op 20 maart 1707 doet haar man Isebrants Willems samen met acht anderen belijdenis. Martjen Doekes en Isebrant Willems zetten samen het bedrijf voort, tot in 1716 het bedrijf van hen wordt overgenomen door de dochter van Martjen Doekes, Grietje Derx en haar man Harmen Heepkens. Isebrant woont dan nog wel in Bierum, want wanneer in 1718 dominee Gerardus Clein in Bierum komt treft hij daar ook Isebrant aan. Ergens in de jaren daarna vertrekt hij met

attestatie naar Farmsum. Dit zal een terugkeer zijn naar waar hij vandaan komt, Geefsweer behoort tot Farmsum. Bij de komst van dominee Henricus Adami in 1729 woont hij niet meer in Bierum. Bij de Dtb-lijsten van Farmsum, zoals te vinden bij Menne Glas wordt hij niet genoemd. Zou hij voor 1721 (dan begint de lijst van Farmsum) al zijn overleden? Op 19 juni 1710 vindt er een boedelscheiding plaats van Willem Isebrants en Klaeske Claesen te Geefsweer¹⁴. Betreft dit de ouders van Isebrant?

Zoals gezegd nemen Grietje Derx en Harmen Heepkens als nieuwe meijers het bedrijf over in 1716. Grietje is een dochter uit het eerste huwelijk van Martjen Doekes met Derck Menkes. Nadat op 14 juli 1715 hun huwelijk in Zeerijp werd afgekondigd, trouwen op 28 juli 1715 Harmen Heepkes van Zeerijp¹⁵ en Geertjen Derks van Bierum. In datzelfde jaar, op 22 december doet de kersverse bruidegom *Harm Heepkes getrouwt aan Geertjen Derks* belijdenis te Bierum. Wanneer in 1718 dominee Clein de gemeenteleden opschrijft in de Dtb van Bierum schrijft hij daar ook de namen van *Harm Eepkes en Geertijn Derx, echtgen* op. Bij de komst van dominee Henricus Adamni in 1729 staan *Harm Hiepkas en Geertjen Derks* nog ingeschreven als lid van de gemeente. Op 21 november 1745 hertrouwt Harm met Geertien Waalkes. Zie verder bij “Trouwen en hertrouwen gedurende 103 jaar”.

¹⁴ Groninger Archieven 733, 311; het handschrift bevat een uitvoerige lijst goederen, weinig namen, en is niet ondertekend.

¹⁵ In Zeerijp huwt op 7 november 1723 een ‘Hindrik Hiepkas van de Zeerijp’ met ‘Magdalena Verschuur van Groningen’. Mogelijk is dit een broer van Harm. Deze Hindrik is jarenlang ouderling te Zeerijp. En een Jan Heepkes en Dewerke Jansen laten tussen 1706 en 1717 zes kinderen dopen. Ook dit is mogelijk een broer. Zie verder de bijlage over Zeerijp.